

12. Онікієнко І. Філософське осмислення часу у віршах В. Стуса і Й.-В. Гете // Василь Стус в контексті європейської літератури. – Донецьк: Вид-во Донецьк. нац. ун-ту, 2001. – С. 186-192.
13. Павлишин М. Квадратура круга: пролегомени до оцінки Василя Стуса. / Стус як текст / Під ред. М. Павлишина. – Мельбурн: Унів. ім. Монаша, відділ славістики, 1992. – С. 31-53.
14. Плахотник Н. Пророфетичні мотиви в поезії Василя Стуса // Слово і час. – 2004. – № 4. – С. 63-66.
15. Рубчак Б. Перемога над прірвою. Про поезію Василя Стуса // Василь Стус в житті, творчості, спогадах та оцінках сучасників. – Українське видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка. Балтимор – Торонто, 1987. – С. 352-363.
16. Саржевський С. Практика духовного тривання і прориву в поезії Василя Стуса. // Стус як текст. – Мельбурн, 1992. – С. 63-78.
17. Соловей Е. Про поезію В. Стуса // Слово і час. – 1998. – № 6. – С. 23-25.
18. Стус В. Вибране: Поезії / Упоряд. А.І. Лазаренко. – Донецьк: Донбас, 1998. – 203 с.
19. Стус В. Палімпсест. Вибране / Упоряд. Д. Стус. – К.: Факт, 2003. – 432 с.
20. Стус В. Твори: У 4 т., 6 кн. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка. Відділ рукописних фондів і текстології. – Львів: Просвіта, 1994-1999.
21. Стус Д. Берегами конспектів В. Стуса // Слово і час. – 2000. – № 9. – С. 42-44.
22. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М.: Республика, 1994. – 525 с. (327).

ББК 83.3 (4 Укр) 6-45

Віра ПРОСАЛОВА,

*доктор філологічних наук, професор
Донецького національного університету*

ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ Г.КРИВДИ У ЖАНРОВОМУ АСПЕКТІ

Творчий доробок Г. Кривди чималий за обсягом. Кількість, звичайно, – не основний показник, головне (без сумніву) якість, ідейно-художня вартість створеного. Чи знайде у його творах чиясь душа розраду і заспокоєння, чи так і

лишиться байдужою? Чи стане читач поетовим співрозмовником, чи так і відійде глухим і невидючим? Буде поетове слово своєрідним відкриттям чи лише констатацією відомого? Побоювання такого типу непокоїли і самого письменника, змушували його уникати легких доріг, шукати і знаходити свій шлях до людських сердець.

Григорій Федосійович Кривда дебютував у 50-х роках – той складний період літературного життя, коли застійні явища в суспільстві негативно позначалися на ідейно-естетичних пошуках українських письменників. Голос молодого автора вирізнявся простотою і щирістю, пристрасними і на рідкість земними інтонаціями. Навіть тоді, коли його молодші побратими по перу, зокрема І.Драч, М.Вінграновський, входили в літературу голосно і завзято, Г.Кривда не втрачав сили земного тяжіння, лишався вірним обраному шляху. Недарма одну зі своїх збірок 60-х років він назвав „Гомоном землі”, мовби ще раз підтверджуючи кривий зв'язок із нею, прекрасною у повноті буття, багатоголоссі світу, буянні барв. Гомін землі – це, на думку В.Костенко, „гомін життя, вічного оновлення” [1, 82], плекання сили. Терень Масенко назвав поета „вдумливим учасником складної і великої боротьби за щоденний рух вперед” [2, 186], помітивши в його ще учнівських спробах прагнення відчувати життя, вдихнути його на повні груди, збагнути його таємниці.

Г.Кривда належав до тих авторів, до яких доля ніколи прихильною не була. Він звідав голод і тягар непосильної праці, відчув біль образ і гіркоту окупації, що й у мирний час нагадувала про себе: то недовірою колег-засідників, то анонімними листами, а то й відвертими погрозами на його адресу. В архіві автора цієї статті зберігається адресована правлінню Донецької письменницької організації заява І.С.Костирі про приховування Г.Кривдою біографічних відомостей із пропозицією виключення його із членів Спілки письменників: *„В связи с тем, что Г.Ф. Кривда, как официально нас поинформировали, служил во время фашистской оккупации в Вольном козачестве и карательных войсках, действовавших против партизан-защитников Родины и патриотов, и что эти факты из своей биографии он скрыл*

при его приеме в Союз советских писателей, считаю всё вышеизложенное несовместимым с требованиями Устава Союза писателей СССР и поэтому необходимо поставить вопрос об исключении Г.Ф.Кривды из членов Союза писателей СССР. И.С. Костыря”*. Заява була отримана 12 липня 1972 року, як зазначалося в резолюції, а от до виключення не призвела, як того хотілося опонентові, який, очевидно, не мав доказів.

Однак пережите письменником змушувало не легковажити словом, не кидатися ним всує, а бути вимогливим до себе і творів, зважувати і вивіряти кожен крок, адже всілякі плітки охоче поширювали ті, хто заздрив, по суті, його популярності.

Мета цієї статті – визначити жанровий діапазон ідейно-естетичних пошуків Г.Кривди, жанрові доміанти його поетичних творів і, таким чином, простежити еволюцію художнього мислення, прикметного як широтою осягнення жанрових форм, так і їх синтезом.

Г.Кривда прагнув випробувати себе в різних сферах, відчутти смак подолання стійкого опору незвичних форм. Тому в його арсеналі знаходимо і сонети, і байки, й епіграми, і поеми, і новели, і повісті. Це далеко не повний перелік тих жанрів, які невтомно освоював автор. Не всі вони, звичайно, вдавалися однаковою мірою, та суть, власне, не в цьому. Головне, що письменник завжди шукав нових форм вираження, адекватних змісту.

Органічним для Г.Кривди виявився жанр балади. Драматизмом, напруженістю зображуваних подій відзначається поетове „Слово про сількора”, у якому важливий не стільки перебіг подій, скільки сюжет внутрішній, настроєвий. У творі смерть сількора передається через сприйняття матері, тому особливо гостро. Із психологічним аспектом зображення тут гармонують картини природи – похмурої, зловіщої, що служать не тільки тлом для подій, а й своєрідним емоційно-психологічним камертоном:

* Друкується вперше мовою оригіналу.

*Низько схилилось зав'южене небо,
Мовчки над трупом клялись:
- Знай, ми відплатим убивцям за тебе!..
- Знай... – і гвинтівки звелись*

[3, 36].

Недомовленістю, навмисною узагальненістю вислову передається думка про те, що естафету приймає надійна зміна: не я, не він, а саме вони, представники молодшого покоління.

У творах Г.Кривди виразно виявилися баладні мотиви, що, однак, не набули властивого цьому жанру, тобто баладі, художнього вирішення, поєднуючись із життєствердними інтонаціями. У „Баладі про шевця”, присвяченій пам'яті батька, зображується загибель героїв у бою – факт, без сумніву, трагічний, відповідний жанру. Проте змалюванням героїчної смерті шевця і його побратима Захарка вірш не закінчується. Друга частина твору – на відміну від першої – звучить життєствердно. Інвалід, колись нікому не потрібний, усіма забутий, що мусив лише чекати милостиню від перехожих, зміг знайти себе, своє місце в житті, ставши потрібним людям. Він, як і колись, сидить на тому ж місці, але вже не в очікуванні милостині, а для того, щоб лагодити людям взуття. Тому так весело вистукує його молоток, тому й грає на його обличчі усмішка.

До улюблених жанрів Г.Кривди належить сонет, що дисциплінує думку, змушує бути вимогливим до себе, лаконічним. Сонети Г.Кривди цікаві, змістовні, художньо вагомі. У них клекочуть пристрасті, палахкотять емоції, нуртують думки. У сонеті „Дороги йдуть...”, наприклад, окреслюються протилежні життєві шляхи: тернисті, осяяні світлою метою, і легкі, безхмарні та, зрештою, і безцільні. Поета захоплюють ті, хто, незважаючи на труднощі, невдачі, не збивається на манівці, а впевнено йде до поставленої мети, „хто серцем юний, хто життя пізнав, хто раз хоч падав, але все ж не впав” [3, 58]. Їм поетова шана і хвала, їм поетові симпатії і слова.

*Я славлю тих, хто вугілля руба,
Кого хвилює сонячна доба...*

[3, 58].

Така ясність позиції, чіткість акцентів притаманні поетові, якому, проте, не завжди вдається уникнути загальників, декларативності.

Г.Кривді скорився не лише жанр сонета, посильною йому видалася й така складна форма, як їх вінок. У „Гомін землі” ввійшло п’ятнадцять творів, їх відкриває магістральний сонет, що складається з перших рядків наступних віршів. Пройнятий відразою до спокою, пронизаний струмом найвищої напруги, він служить своєрідним резонатором наступних. Ліричний герой розуміє, що життя складне, що в ньому є і боротьба, і незворушний спокій, і смерть. Турбуючись про долю планети, він ставить перед собою і перед іншими нелегке питання: „Що ж ти зробив для того, щоб дитя / Не умивалось матері сльозою?..” [4, 335]. Бажання активних дій, прагнення відчувати свою причетність до позитивних змін у житті вирізняє героя з-поміж інших. Лишатися спокійним він не може, бо це протиприродно, бо це означає зупинитись, тобто не жити, приректи себе на передчасну смерть.

*Нехай життя – лише коротка мить,
Любити, будувати і творить –
Що є прекрасніш в світі для людини!*
[4, 340].

Серце героя неспроможна змінити навіть війна, воно продовжує битися інтенсивно і неспокійно і після її переможного закінчення – у передчутті нового, у наполегливому прагненні боротися за нього до кінця. Його спостережливе око помічає все: і визрівання тугої зернини, і досягання плодів, і приємні метаморфози („де був окоп – шепоче з вітром цвіт”). Герой сповідує активні життєві принципи: ситий спокій і безтурботне існування йому чужі. У зв’язку з цим у вінку сонетів піднімається ще одна проблема: значущості художнього слова. Яким воно повинно бути, те слово, що хвилює і непокоїть, бореться і перемагає, додає сил і снаги? Г.Кривда підкреслює, що воно повинно дзвеніти, як струна, гриміти, як грім. Ремінісценції зі стефаниківськими „Амбіціями” ледь уловимі, відчутні хіба що на рівні теми, бо поет пише про те, що турбує його самого, що йде з глибини його душі. Саме тому

йому віриш, вважаєш не позою, а щирим одкровенням оці безхитрісні рядки-прохання:

*Пролийся ж, музо, щедрістю в слова,
Нехай в сонетах вічність ожива,
Якщо вже ти назвалась нескупою*
[4, 341].

У цих словах відчувається одвічна поетова невдоволеність зробленим, пошуки ним отого єдиного слова, що народжується у світлі хвилини творчого осяяння.

Окремого слова заслуговує сатирично-гумористична творчість поета, представлена байками, гуморесками, літературними епіграмами, фейлетонами. Їх вістря автор спрямовує проти неробства, підлабузництва, зазнайства, крутіїства – всього потворного в житті. Звертаючись до відомих сюжетів, автор надає байкам сучасного звучання. У новій байці на старий лад – „Директор, Вовк та Ягня” – хоч і зображується добре відома ситуація з безпомічним Ягнятком, проте відчувається дихання сучасного життя, його проблем. Якщо в байці Л.Глібова на першому плані класовий антагонізм, то у Г.Кривди – підлабузництво, споживацтво. Виявляється, Вовкові Ягнятко потрібне для того, щоб задобрити свого шефа. Досягти цього йому вдалося – і він був призначений „доставалою” із легкої руки директора радгоспу, ласого поживитися за рахунок держави. Отже, традиційний образ хижого Вовка набуває нових якостей: хитрого, спритного пристосуванця.

Не менш колоритним виявляється й образ Лева – владного, могутнього самодура. Він керує будівництвом, так би мовити, здаля, не заглиблюючись у суть справи. Тому й викликає у нього подив відсутність спеціального входу вже після закінчення будівництва. Некомпетентність у тому, що відбувається, чим він керує, яскраво підтверджується його подивом, зумовленим незнанням того, що він сам підписував цей проект. Тип самодура, який відчуває свою безмежну владу і використовує її згідно зі своїми забаганками, саморозкривається і, таким чином, викривається у творі.

Мораль у байках Г.Кривди виконує не стільки роль повчання, скільки своєрідного підсумку, лаконічного і чіткого.

Здебільшого вона є органічною у творі, служачи образним вираженням ідейного змісту, як, наприклад, у байці „Розмова у полі”. З розмови ховрахів вимальовуються два типи господарів: дбайливого, хазяйновитого і горе-голови, який жодного разу не побував у полі під час жнив, не боровся зі втратами. Урожай збирався невчасно, тому на полях лишалося багато поживи ховрахам, яким жилося привільно і легко, адже „зима на носі, а у полі зерна ще всякого доволі”. Ховрахам та їх рідні вигідні такі голови колгоспів – до такого висновку підводить читача байкар.

Байкарський доробок Г.Кривди розмаїтий, представлений не лише творами з розвинутою фабулою, а й короткими байками, байками-приказками, що дають можливість оперативно відгукнутися на те чи інше явище, подію. У творах цього типу немає розгорнутих характеристик персонажів, деталізації місця і часу подій. Байкар невимушено, одним-двома реченнями вводить героїв у комічні ситуації, максимально ущільнюючи сюжет. В однойменній байці Світлячок, наприклад, збирався „затмарити собою цілий світ”, але, зірвавшись у політ, відразу ж упав. Комізм досягається тут невідповідністю між уявним і реальним. У байці викриваються ті, хто переоцінює себе, свої заслуги, хоч прямо про це ніде не говориться, окрім моралі: „Не уявляй про себе, що великий, / Якщо родивсь з маленькими крильми!” [4, 121]. Це дружня порада і водночас пересторога тим, хто високо дере носа, хто нехтує нормами і принципами моралі, перебільшуючи свою значущість.

У коротких байках Г.Кривди мораль – не обов’язковий елемент. Так, у байці „Горб на рівнім місці” все настільки ясне, що вона була б зайвою. Початок твору відразу вводить у перебіг подій: на поле вивезли два вози гною, але не розкидали вчасно. Тож і набундючився гній, перейменувавши себе горбом. Проте як не називай себе, але суть від цього не змінюється.

Г.Кривда уміє помічати комічне в житті, уміє зображувати його так колоритно, що сприймається воно як малюнок із натури. „Отелячив” – цією назвою підкреслює гуморист результати крутійства спритного комірника, який зміг приховати крадіжки, списавши їх на мишей. А оскільки нестача

була досить значною, той миша, що з'їла стільки добра, повинна досягати небувалих розмірів. Тому, за словами комірника, вона „така, як корова...”. Мовна партія персонажа служить створенню повнокровного образу, його індивідуалізації, інакше це був би не образ, а схема, яка нікого не хвилює, нікому не запам'ятовується. З цієї ситуації автор не виводить повчання, як байкар, лише змальовує реакцію самого комірника на такий бажаний фінал. Виявляється, йому повірили і все списали. Довірливість керівників на руку таким торбохватам, як він.

Герої гуморесок Г.Кривди розкриваються здебільшого у словесних зіткненнях, що дозволяють виявлятися кожній зі сторін. У гуморесці „Буває й так” автор зображує сцену з родинного життя: дружину, що засідала у виконкомі мало не до ранку, зустрічає обурений чоловік. Через конкретне, побутове поет зумів показати типове, характерне для діяльності деяких наших адміністративних органів, що не звільнилися від зайвої метушні і галасу. Захоплення засіданнями, зборами, нарадами, які відбирали багато часу, а приносили мало користі, відривало людей від роботи, дезорганізовувало їх.

Поет дотепно висміює ледарів, які зайняли високі пости і тільки шкодили господарству. Тип такого нероби, що (до того ж!) керує колгоспом, вимальовується у „Пригодах з Юхимом”. Дії цього керівника змальовуються у гротескному плані: Юхим лише п'є та спить, тому й проспав той час, коли його зняли з посади. Отож і доводиться рядовій колгоспниці вказувати йому на воли і батіг, щоб опам'ятався. Цей красномовний жест, приперчений в'їдливими словами, викликає лише загальний регіт. А сміх, як відомо, впливає навіть на тих, на кого інші засоби вже не діють. Сатирично-гумористичні твори Г.Кривди різноманітні тематикою, вагомі змістом, цікаві формою. Вони прицільно б'ють по негативних явищах суспільно-побутового і родинного життя.

Поема як жанр утверджувалася у творчості Г.Кривди поступово, виростала з його лірики, тому й розвивала вже окреслені мотиви. „Пам'ять болю” – це поема, що ввібрала, зокрема, виявлені в ліриці мотиви, проте осмислювала їх на іншому життєвому матеріалі. У творі йдеться не просто про пам'ять матері, а про пам'ять цілого народу, що в нелегких

випробуваннях виборів собі весну. Ця пам'ять зберігає і обгорілий колос, і „посвист куль, і посвист солов'їв, і синь очей дівочих помертвілих”. І доки вона існує, доти живе людина, доти живуть її справи – героїчні чи, навпаки, підступні, добрі чи злі. Їх критерієм виступає совість, непідкупна, всевладна. Саме з позицій совісті, доброти і людяності оцінюються вчинки героїв, їх поведінка. Мати в поета – не лише страдниця, вірніше, не просто, а насамперед жінка героїчної долі, що змогла перебороти особисте горе і стала на захист Вітчизни. У важкий для країни час вона не відчуває себе самотньою, хоч втратила чоловіка і сина. Вона разом з іншими стає учасницею підпільної боротьби з ворогом. Мов про рідних, тепер вона дбає про бійців партизанського загону, вболіває про долю кожного з них. Мати постає втіленням кращих рис людини, бо для неї життєвим правилом стали принципи колективізму і людяності. Не можна не відзначити, проте, деякої переобтяженості твору монологами, чому сприяла персоніфікація абстрактних понять. Окремі місця поеми звучать мляво: даються взнаки труднощі освоєння драматичної форми. І все ж, незважаючи на це, поема посіла помітне місце у творчості Г.Кривди, підтверджуючи пошуки ним нових форм самовираження.

Жанровий діапазон поетичної творчості Г.Кривди, як підтверджує аналіз, досить широкий і охоплює ліричні і ліро-епічні різновиди, хоч, звичайно, не в повному обсязі. Освоєння нових жанрових форм здійснювалося автором у межах уже розроблених тем, що збагачувалися у процесі змушнення його голосу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Костенко В. Громадянська совість поета // Донбас. – 1967. – №3. – С. 81-83.
2. Масенко Т. Весняні мотиви молодого поета // Вітчизна. – 1953. – №3. – С. 185-186.
3. Кривда Г. Гомін землі. – Сталіно, 1961.
4. Кривда Г. Щедрий світ. Проза, поезії. – Донецьк, 1972.
5. Кривда Г. Дорогами рідного краю. – К., 1962.
6. Кривда Г. Дума про матір. Повість та новели. – Донецьк, 1980.

Засновано в 2001 р.
Д-67 Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Т.17 – Донецьк:
Східний видавничий дім. – 2007. – 280 с.

Вісник містить матеріали березневої 2007 року наукової конференції НТШ-Донбас. Доповіді і повідомлення стосуються проблем літературознавства. Секції конференції працювали у Донецьку та Слов'янську.

Редакційна колегія:

д.т.н., проф. В.Білецький (відповідальний редактор)
д.філол.н. В. Просалова (головний редактор т.17)

Члени редакційної колегії:

д.філол.н., проф. В.Соболь; д.філол.н., проф. М.Ткачук;
д.філол.н., проф. В. Федоров; д.філол.н., проф. О.Галич;
д.філол.н., проф. Н.Завертальюк

© Донецьке відділення НТШ, 2007
© Український культурологічний центр, 2007

Наукове видання
ДОНЕЦЬКИЙ ВІСНИК НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА (Т.17)

Набір та комп'ютерна верстка
Коректор і редактор

А. Лисенко
К. Саливон

Підп. до друку 16.07.2007. Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman Суг. Друк різнографний. Ум. друк. арк. 11,5.
Обл.-вид. арк. 7,8. Наклад 150 прим. Зам. 4-07.
Східний видавничий дім
83086, м. Донецьк, вул. Артема, 45
тел/факс (062) 338-06-97, 337-04-80
e-mail: svd@stels.net